

Foto: Kristin Kvanli og Pia V Larsen, Pressfoto AS

PROSJEKTRAPPORT

FOR

UTVIKLINGSPROSJEKT

"IDENTITET, SJØLRÅDERETT OG TILHØRIGHET"

2007 – 2009

Nordlandssykehuset HF

Prinsensgate 164
8092 Bodø

Kontonr:
4500.56.06431

Besøksadresse:

Prinsensgate 164
8092 Bodø

Org nr:
MVA : 983.974.910 NO

Telefon: 75 53 40 00*

Telefaks: 75 53 41 11
TekstTlf: 75 53 44 22

Internett:
www.nlsh.no

Avd: Habiliteringsteamet
for Voksne
Avd tlf 75 53 49 20
Avd faks: 75 53 49 22

Avd. E-Post
admin@habilitering.net

Saksbehandler:
Willy Johansen

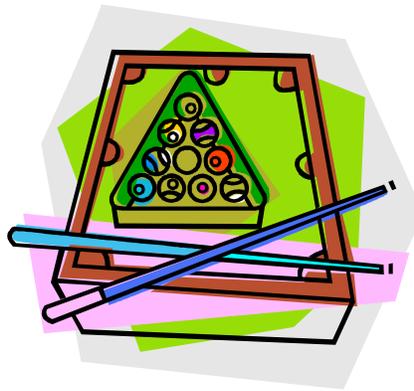
Dir tlf: wjo

Saksbehandlers e-post:

INNHOLD:

INNLEDNING	s 4
BAKGRUNN FOR PROSJEKTET OG PROBLEMBESKRIVELSE ...	s 4
TEORIGRUNNLAG	s 6
PROSJEKTETS MÅLSETTINGER	s 6
FINANSIERING	s 7
PROSJEKTORGANISERING	s 7
Prosjektgruppa.....	s 7
Styringsgruppa.....	s 7
Referansegruppa.....	s 8
GJENNOMFØRING	s 8
Interne avklaringer.....	s 8
Etablering av prosjektorganisasjonen.....	s 8
Oppstartkurs.....	s 9
Prosess med etablering av ungdomsgruppa.....	s 9
Møter og aktivitet i ungdomsgruppa.....	s 10
Samarbeid med Bodø kommune.....	s 11
Samarbeid med Bodø og Bodin videregående skoler.....	s 12
Samarbeid med NAV-arbeid.....	s 12
Samarbeid med brukerorganisasjonene.....	s 12
Samarbeid med frivillige organisasjoner.....	s 12
Avslutningskurs.....	s 13
PROSESS INDIVIDUELT OG I GRUPPE	s 13
AVSLUTTENDE ARBEID	s 15
Samarbeid med Artic biljardklubb.....	s 15
Samarbeid med Aktiv Hverdag.....	s 16
Samarbeid med Bodø kommune og etter hvert de videregående skoler.....	s 16
Avslutningskurs.....	s 17
EVALUERING	s 17
I forhold til prosjektets tittel.....	s 18
I forhold til prosjektets målsettinger.....	s 19
I forhold til tilbakemeldinger fra deltakere og pårørende.....	s 20
Ramme og organisering.....	s 20

FORMIDLING.....	s 24
BUDSJETT OG REGNSKAP.....	s 24
AVSLUTTENDE KOMMENTARER.....	s 25
Referanser.....	s 26
Vedlegg 1: Tidsakse.....	s 28
Vedlegg 2: Regnskap.....	s 30

INNLEDNING

Arbeidet med prosjektet startet ved utarbeidelsen av en intern prosjektbeskrivelse i avdeling for voksenhabilitering vinteren 2006/2007. Undertegnede prosjektleder hadde da høsten 2006 gjennomført et internt opplæringsprogram i Nordlandssykehuset om prosjektarbeid. Etter å ha drøftet prosjektbeskrivelsen, som da var ferdigstilt 19.01.2007, internt i avdelingen, ble det besluttet at et slikt faglig utviklingsprosjekt skulle prioriteres. Det ble i hht dette fremmet en søknad av 30. mars 2007 til Sosial- og helsedirektoratet om økonomisk støtte til gjennomføring av prosjektet. Søknaden ble besvart i brev av 03.10.2007 der direktoratet gav tilsagn om økonomisk støtte med kr 130.000,- for 2007. Arbeidet med prosjektet ble da umiddelbart igangsatt med:

- * interne avklaringer
- * kontakt med sentral samarbeidspartner (Bodø kommune og videregående skoler)
- * etablering av prosjektorganisasjon

Det er redegjort for den videre prosjektgjennomføring nedenfor. Prosjektet avsluttes ved utarbeidelse og behandling av foreliggende projektrapport pr 15.03.2009.

Prosjekt "Identitet, sjølråderett og tilhørighet" ("IST") er i avdelingen blitt gjennomført parallelt med et annet sentralt utviklingsprosjekt: "Kropp, identitet og seksualitet" ("KIS").

Disse to prosjektene har hatt flere berøringspunkter. Dette innebærer bla at prosjektleder for "KIS"-prosjektet har vært prosjektmedarbeider i "IST"-prosjektet og prosjektmedarbeider og materiell utarbeidet i "KIS" prosjektet har vært benyttet i viktige temabolker i "IST"-prosjektet. Andre berørings- og samarbeidspunkter vil bli redegjort for nedenfor.

Internt i avdeling for voksenhabilitering, har prosjektet vært forankret i Habiliteringsteamet for voksne.

BAKGRUNN FOR PROSJEKTET OG PROBLEMFØRSTÅELSE

Prosjektet har følgende undertittel:

Et prosjekt for ungdommer/unge voksne med generelle lærevansker som har store utfordringer i forhold til sin ungdomstid og overgangen til et myndig voksenliv.

Avdeling for voksenhabilitering får i økende grad henvist ungdom og unge voksne med diagnose lett psykisk utviklingshemming og/eller ulike utviklingsforstyrrelser som får problemer med ungdomstiden og overgangen til et myndig voksenliv. Problemene er i hovedsak knyttet til overgangen fra

- umyndig til myndig person

- fra skole til arbeidsliv
- fra å bo hos foreldre til å bo for seg selv

I tillegg handler dette i stor grad om å finne sosial tilhørighet og fellesskap. De fleste i denne situasjonen ønsker å klare seg med så lite hjelp som mulig. Når forventningene ikke innfris og ufordringene blir vanskelig å håndtere alene, står de i fare for, eller har allerede utviklet, psykiske tilleggsproblemer (depresjon, angst, aggresjon, suicidal). Noen har også begått kriminelle handlinger og er kjent hos politiet. Dette resulterer i store belastninger for den enkelte og deres familier.

Unge personer med lettere utviklingshemming, utviklingsforstyrrelser eller som av andre grunner har generelle lærevansker, ønsker seg en ungdomstid og et begynnende voksenliv der de som andre vil bestemme over egen situasjon. De ønsker å oppleve frihet, atskillelse fra foreldre, være populære og attraktive for andre – kort sagt være som de de går på skole sammen med, som sine søsken mv. De er på søken etter et liv som de vet finnes for andre, men som de selv har begrensede muligheter for å klare uten en viss form for tilrettelegging og hjelp. Siden de søker et liv og en identitet som ikke-funksjonsnedsatt, ønsker mange å ikke ha hjelp. De vil klare seg på egen hånd. Å klare seg selv blir oppfyllelsen av ønsket om ikke å bli oppfattet som annerledes. Nedsatt kognitiv funksjon gjør imidlertid at de ikke forutser hva dette fører til når ting ikke blir som de ønsker. Resultatet kan bli frustrasjoner, aggressivitet, uakseptabel seksuell atferd, psykiske lidelser, søking til belastede miljøer eller sosial isolasjon, av og til rusmisbruk og kriminalitet. Mange har traumer fra tidligere barndom og skole å slite med i tillegg.

For å forebygge og bryte med negative utviklingsspiraler som vi ser hos mange, vil det være behov for å gi hjelp og støtte slik at de kan oppnå viktige livsmål (brukerstyring). Viktige virkemidler i dette vil være å bli kjent med andre i samme situasjon, jobbe med sosialt nettverk, aktivitet og tilhørighet. Dette betinger et utstrakt samarbeid med familie, kommune, skole, NAV og evt frivillige organisasjoner. I tillegg vil det for mange være aktuelt å tilby individuelle behandlingstilbud innenfor spesialisthelsetjeneste/sykehus.

Avdeling for voksenhabilitering har som spesialisthelsetjeneste behov for å utvikle et adekvat tilbud til denne gruppen og finne gode strategier for å møte de faglige utfordringer slike henvisninger representerer. Med god faglig bistand til de dette gjelder, vil en kunne oppnå store helsegevinster og forebygging av innleggelse i sykehus. Flere av de henvisninger avdelingen i dag får kommer fra avdeling for psykiatri i Nordlandssykehuset som etter eget utsagn ikke har gode nok tilbud for behandling og oppfølging av de personer dette gjelder.

De aktuelle målgrupper gir avdeling for voksenhabilitering spesielle utfordringer, og dette har vært gjenstand for gjentatte drøftinger internt. Dette har resultert i en felles forståelse av at det er behov for et spesielt faglig utviklingsarbeid på dette området. Prosjektet er gjennom dette også innarbeidet i avdelingens virksomhetsplan.

TEORIGRUNNLAG

Habiliteringsteamet for voksne har siden starten i 1991 vært inspirert av grunnleggende teorier om betydningen av normaliserte levekår, inkludering og deltakelse utformet av Bank-Mikkelsen, Bengt Nirje, Karl Grunewald og Wolf Wolfensberger (Kristjana Kristiansen 1993: Normalisering og verdsetting av sosiale roller).

Dette er etter hvert blitt videreutviklet, utvidet og ytterligere konkretisert i forhold temaer som

- Relasjonsbygging (bla. Arne Johan Vetlesen, Per Nortvedt 1994: Følelser og moral
Ellingsen, Jakobsen og Nicolaysen 2002: Sett og forstått – Alternativer til tvang og makt i møte med utviklingshemmede)
- Sjølbestemmelse og medbestemmelse (bla. Selbo, Bollingmo og Ellingsen 2005: Selvbestemmelse for tjenestenytere)
- Betydningen av sosial nettverk og tilhørighet (bla Live Fyrand 1994: Sosialt nettverk)
og
- Identitetsutvikling (Per Solvang 2002: Annerledes, Jan Kåre Breivik 2007: Døv identitet i endring, Britta Nilsson og Ellen Lühr 1998: Ungdomstid, funksjonshemming, løsrivelse, Anne-Kristine Schanke 2005: Vi – De andre og Oss m.fl)

Det siste tilskudd i denne rekken av teori og fagutvikling er knyttet til betydningen av utviklende dialoger og kommunikasjon med utviklingshemmede basert på Daniel Sterns utviklingsteorier og formidlet og konkret utformet bla. av den danske psykologen Tove Svendsen.

PROSJEKTETS MÅLSETTINGER

Formål:

- Bidra til at den enkelte får utviklet en god plattform for sitt ungdoms- og voksenaliv med tilpasset bistand og som er basert på trygghet, deltakelse og tilhørighet.

Hovedmål:

- At avdeling for voksenhabilitering gjennom prosjektet utvikler en metode for et bedre faglig tilbud til målgruppen gjennom identitetsskapende tiltak

Delmål:

- Fremme deltakelse i utvikling av prosjektet hos de som får tilbud om å være med

- Fremme bedre psykisk helse og forebygge sykehusinnleggelse hos målgruppen
- At den enkelte skal få en bedre og tryggere opplevelse av seg selv
- Skape arenaer for aktivitet, deltakelse og tilhørighet
- Få alle deltakere etablert i et aktivitetstilgjø i løpet av prosjektperioden
- Få til møteplasser med andre ungdommer

FINANSIERING

Prosjektet har hatt et driftsbudsjett på kr 530.000,-

Dette er finansiert med tilskudd fra Sosial- og helsedirektoratet (avdeling for sosial inkludering) med kr 130.000,- i 2007 og kr 250.000,- i 2008; totalt kr 380.000,-.

Avdelingen har finansiert prosjektet med en egenandel på kr 150.000,-.

PROSJEKTORGANISERING

Prosjektgruppa:

Prosjektgruppa har hatt følgende medlemmer:

- Prosjektleder Willy J Johansen, Habiliteringsteamet for voksne
- Prosjektmedarbeider Heidi K Lappegård, Habiliteringsteamet for voksne
- Spesialkonsulent Bjørn Reppen, Psykiatrisk innstasteam
- Virksomhetsleder Trude Line Ottesen, Bodø kommune
- Fritidsleder Mona Unosen, Bodø kommune
- Ped./psyk. rådgiver Tommy Strøm, PPT for videregående oppløring i Bodø

Prosjektgruppa har i perioden november 2007 til mars 2009 hatt 12 møter

Styringsgruppa:

Styringsgruppa har hatt følgende medlemmer:

- Tone Johnsen (leder), Avdeling for voksenhabilitering
- Karin Andreassen, Tildelingskontoret Bodø kommune
- Gerd Furfjord, Ledende helsesøster og leder for Utekontakten Bodø kommune
- Anne Marie Stømhaug, Bodø videregående skole
- Ivar Karlsen/Rigmor Lyngved, NAV-arbeid, Bodø
- Toril Aspaas, NFU Nordland

Styringsgruppa har hatt 4 (5?) møter.

Referansegruppe:

- BUP
- VOP
- Bodø kommune, Oppvekstetat
- FFO
- SAFO
- Nordland Idrettskrets
- Nordland barne- og ungdomsråd
- Forum for natur og friluftsliv i Nordland
- Valnesfjord Helseportssenter
- Fylkesmannen i Nordland
- Bratt'n aktivitetssenter
- Barnehabiliteringen, NLSH

Det har vært innkalt til 2 møter med ovennevnte instanser. Første møte møtte bare FFO, Nordland idrettskrets og barnehabiliteringen. Andre møte vil bli avholdt i april/ mai der også representanter for videregående skoler og øvrige kommuner i Salten også blir invitert til å delta.

GJENNOMFØRING

Interne avklaringer:

Da støtten fra Sosial- og helsedirektoratet kom, ble det i første omgang viktig å få avklart kapasitet for prosjektleder og hvem som skulle være prosjektmedarbeider, stillingsandeler og arbeidsavtaler. Prosjektleder fikk gradvis avklart sin stillingsandel til 50 % i løpet av oktober og november 2007, og prosjektleder var klar i 40 % stilling fra 01.01.2008.

Etablering av prosjektorganisasjonen:

Etter at tilsagn om prosjektmidler var mottatt, var det viktig å få etablert prosjektgruppa og styringsgruppa. Det ble derfor avholdt møter i løpet av november 2007 med Bodø videregående skole, NAV-arbeid, Norsk Forbund for Utviklingshemmede og Bodø kommune (eget møte) med informasjon om prosjektet. Disse oppnevnte så sine representanter og prosjektgruppa og styringsgruppa ble etablert og konstituert i løpet av januar 2008.

Oppstartkurs:

Etter at møter med de mest sentrale samarbeidsparter var avholdt og prosjektorganisasjonen med prosjektgruppe og styringsgruppe var satt, valgte vi å starte prosjektet med å avholde et felles dagskurs for prosjektorganisasjonen og andre interesserte i de samarbeidende instanser.

Prosjektorganisasjonen i vårt andre utviklingsprosjekt "Kropp, identitet og seksualitet" ble også invitert til å delta.

Kursets tema var "Identitet" og hovedforeleser var sosialantropolog Jan Kåre Breivik fra Rokkansenteret, Universitetet i Bergen. Det deltok 25 personer på kurset, og gruppearbeid gav innspill og føringer for videre arbeid med identitet i prosjektet.

Prosess med etablering av ungdomsgruppa:

I opprinnelig prosjektbeskrivelse og i søknaden til Sosial- og helsedirektoratet hadde vi skissert en gruppe med 5-6 medlemmer.

I første omgang hadde vi drøftinger med Bodø videregående skole om aktuell kandidater. Deretter hadde vi samme drøftinger med Bodø kommune hvor vi fikk oppmeldt kandidater fra ulike avdelinger. Gjennom samarbeidet med kommunen så vi at de hadde kandidater som var elever ved den andre videregående skolen i byen, Bodin videregående skole. Vi så da behovet for å ha tilsvarende møter også med denne skolen.

Til sammen ble det meldt opp 15 aktuelle kandidater til å være med i prosjektet innenfor den målgruppen prosjektet skulle ha. Dette var da ungdommer med lett psykisk utviklingshemming i alderen 16 - 20 år som på dette tidspunkt gikk i videregående skole eller som var i ferd med overgang fra skole til arbeid.

Gjennom skolene ble foreldrene i første omgang invitert til et informasjonsmøte 3.mars 2008. Representanter for skolen var til stede og prosjektleder og prosjektmedarbeider presenterte tilbudet. Det møtte 3 foreldre. Med så få oppmøtte, ble det aktuelt for skolene å ta telefonisk kontakt med de foreldre som ikke møtte i etterkant. Dette resulterte i at noen foreldre mente tilbudet var uaktuelt, og vi satt da tilbake med 11 aktuelle ungdommer. Disse ungdommene ble så invitert til et felles informasjonsmøte 1. april. I sammenheng med dette ble det gitt en kort frist til å melde seg på, og ved firstens utløp hadde vi 9 påmeldinger.

På bakgrunn av interessen for å være med i prosjektet, ble det etter hvert bestemt at vi skulle utvide gruppen fra 5-6 til 8 ungdommer. Da vi mottok 9 påmeldinger ble det fort bestemt at vi skulle ta alle 9. Det var da allerede klart at en av disse bare kunne være med til sommeren pga planlagt skolegang annet sted fra høsten av. Den endelig beslutning om gruppestørrelse og plass i gruppa ble tatt i Habiliteringsteamet for voksne.

Gruppen ble med dette bestående av 7 gutter og 2 jenter.

Møter og aktivitet i ungdomsgruppa:

I tiden 8. april til 3. desember 2008 har vi gjennomført følgende:

<u>Dato</u>	<u>Tema</u>	<u>Aktivitet</u>
8. april	Felles planlegging av innholdet i prosjektet (temaer, aktiviteter, plan for dagene vi er sammen)	Bowling
21. april	Presentasjoner, å fortelle om seg selv (vi intervjuet hver enkelt i samlet gruppe)	Biljard
8. mai	Om å skaffe seg egen bolig (om ulike boformer, finansiering, behov for bistand, ansvar mv v/representant fra Husbanken)	Klatring, fotball
23. mai	Om å bli myndig, selvbestemmelse (forskjell på umyndig og myndig, hva det innebærer å bli 18 år og voksen, hva en kan bestemme selv og hva en ikke kan bestemme selv; å vise hensyn og ta ansvar m.m.)	ATV-kjøring
4. juni	Om deltakelse, evaluering (herunder betydningen av å være med i vanlige klubber, lag og foreninger)	Kanopadling
2. september	Om individuell plan (hva IP er, hva innholdet kan være, hvordan få en plan hvis en ønsker mv.)	Freesbe-golf
16. september	Om arbeid (muligheter for arbeid, attføring, ulike støtteordninger, lønn og trygd v/repr fra NAV-arbeid)	RCL-kjøring
13. oktober	Om venner og kjærester (om vennskap, måter å være venner på, om flørting og forelskelse, måter å være kjærester på, sjalusi mv.)	Bueskyting
27. oktober	Fortsettelse om venner og kjærester	Innebandy, El-innebandy
6. november	Om seksualitet (litt om kroppen, hva seksualitet er, ulike former for seksualitet, grenser for egen seksualitet mv.)	Teppecurling, Boccia
19. november	Fortsettelse om seksualitet, om eksponering på nett, mobiltelefon	Bordtennis
3. desember	Avslutningstur til VestvatnVillmarksenter	Friluftaktiviteter, snøscootertur mv.

Bortsett fra avslutningsturen har vi vært sammen alle dager fra kl 09.00 – 15.00. Dagene har vært strukturert slik at vi har hatt dagens tema fra kl 09.00 til kl 11.00 med pause. Deretter har vi spist lunsj sammen i 1 time før vi har dratt ut i aktiviteter som har hatt en tidsramme på ca 2,5 time. Transport og forflytning har tatt ca 0,5 time hver gang.

De første gangene prøvde vi ut møtested på Bodø videregående skole. Etter å ha prøvd å ha temamøtene i våre egne møtelokaler, fant vi at dette var best egnet og fortsatt møtene hos oss hele høsten 2008.

Ved avslutningen 3. desember fikk alle ungdommene utdelt kursbevis.

Samarbeid med Bodø kommune:

Etter innspill fra Sosial- og helsedirektoratet ble det helt fra det forberedende arbeid innledet et tett samarbeid med Bodø kommune. Samarbeidet har omfattet følgende:

- Informasjon
- Utvelgelse av deltakere
- Representasjon i prosjektgruppe, styringsgruppe og referansegruppe
- Ulike aktivitetstilbud (Aktiv Hverdag, Bratt'n aktivitetssenter)
- Oppfølgingsarbeid (deltakelse i individuelle samtaler, oppfølging med forankring i individuell plan, støttetjenester rundt videre drift av aktivitetsgrupper).

Samarbeid med Bodø og Bodin videregående skoler:

Det ble først etablert et samarbeid med Bodø videregående skole vedr utvelgelse av aktuelle deltakere. Siden Bodø kommune meldte opp aktuelle deltakere som var elever ved Bodin videregående skole, ble tilsvarende samarbeid etablert her.

Samarbeidet har omfattet følgende:

- Informasjon
- Utvelgelse av deltakere
- Fellesmøte med aktuelle deltakere
- Foreldremøte
- Representasjon i prosjektgruppe og styringsgruppe.

Begge videregående skoler har definert opplegget for deltakerne som en del av deres skoletilbud og ved dette gjort det mulig å avholde møtene med ungdommene/deltakerne på dagtid. Prosjektets møteplan har derfor vært avklart med skolene.

Samarbeid med NAV-arbeid:

Ut fra en vurdering av at arbeid og overgang mellom skole og arbeid ville være et viktig tema for ungdommene, valgte vi å involvere NAV-arbeid i prosjektet.

Samarbeidet har omfattet

- Informasjon
- Representasjon i styringsgruppa
- Ansvar for tema om arbeid i møte med deltakerne

Samarbeid med brukerorganisasjonene:

Med bakgrunn i vårt ønske om brukermedvirkning, har samarbeidet vært omfattet av

- Informasjon
- Norsk Forbund for Utviklingshemmede har vært representert i styringsgruppa
- FFO og SAFO har vært innkalt til møtene i referansegruppa

Samarbeid med frivillige organisasjoner:

Samarbeidet har vært knyttet til å få gjennomført ulike aktivitetstilbud. I dette arbeidet har vi hatt samarbeid med Nordland Idrettskrets, lokallag av Bueskytterforbundet, Bordtennisforbundet, Biljardforbundet, Bandyforbundet og Fauske helsesportslag. Alle disse har stilt opp med en eller to instruktører i gjennomføringen av aktivitetene.

Avslutningskurs.

Avslutningskurs med 40 deltakere gjennomført 11. og 12. februar, se nedenfor.

PROSESS INDIVIDUELT OG I GRUPPE

I utgangspunktet valgte vi å ikke samle inn mye informasjon om den enkelte. Tanken bak dette var å unngå det en fagterminologien kaller "diagnostisk overskygging" (bla. Even Myrbakk 2008). Dette innebar at vi ikke var kjent med detaljerte opplysninger om funksjonsnivå, diagnoser og spesielle behov før vi startet. Pårørende var invitert til å gi oss den informasjon på forhånd som de mente var viktig, men dette fikk vi i liten grad. Noen av ungdommene kjente vi imidlertid godt til på forhånd ved at de av ulike andre grunner var henvist til avdelingen. En av foreldrene gav underveis uttrykk for at vedkommende syntes det var viktig at vi som prosjektansvarlige gjorde oss våre egne erfaringer i møte med ungdommen, og at det var viktig at vi ikke var forutinntatt. Ved spesielle hendelser ble det konferert med foreldre underveis. Noen forhold rundt den enkelte ble vi gjort kjent med gjennom kommune og skolene.

Første samling var det nok knyttet en del usikkerhet rundt for flere. Gruppens to jenter møtte med hver sin assistent begrunnet i egen usikkerhet. Vi så at tryggheten etablerte seg så vidt rask at vi avtalte at neste gang var det ikke nødvendig for assistentene å være med under møte og aktivitet.

Siden det var enkelte som kjente hverandre litt fra før, falt det seg naturlig at de henvendte seg og søkte til hverandre – spesielt i pauser og i uformell samhandling under aktiviteter i begynnelsen. Dette endret seg noe underveis etter hvert som tryggheten for hver enkelt utviklet seg. Økt trygghet i gruppen var nok også grunnlag for at enkelte etter hvert ble mer aktive med kommentarer, spørsmål og innspill under temaøktene. Den gutten som var mest oppmerksom og kontaktsøkende i forhold til alle, sluttet dessverre i gruppa grunnet skolegang da vi avsluttet før sommerferien, og han ble savnet av flere.

Det viste seg relativt snart at en i gruppa hadde mer behov for individuell oppfølging og tilrettelegging en de andre. Dette resulterte flere ganger i at vedkommende under temabolkene måtte ha pauser, tas ut av gruppa og bli avledet fra en av oss som var prosjektansvarlig. Siden jentene var i mindretall, ble det til at de utenom aktivitetene forholdt seg mest til oss som voksne. Aktivitetene spilte imidlertid en viktig rolle i forhold til å få alle ungdommene til å samhandle og forholde seg til hverandre. Dette fungerte godt, men var også avhengig av ledelse og struktur. Ved spesielt en anledning var det lagt opp til liten struktur, og da ble individuelle egenskaper godt synlig – fra total passivitet til behov for oppmerksomhet, individuell sjøloppatthet og usikkerhet. Det var bevisst lagt opp til dette fra vår side da vi hadde friluftsdag med kanopadling og grilling, fordi vi som prosjektansvarlige ønsket mer kontakt med hver enkelt for å bli bedre kjent. Samtidig observerte vi underveis de som ikke fikk spesiell oppmerksomhet for å se hva som da skjedde – i hvilken grad de da samhandlet med hverandre eller ble helt passive.

Ved dette ble vi bedre kjent med flere sider hos den enkelte. Akkurat for denne dagen hadde vi med oss to andre voksenpersoner for å kunne ivareta den enkelte og sikkerhet i kano.

Mange av deltakerne viste seg å ha ulike diagnoser i tillegg til sine generelle lærevansker (Autisme, Asperger, CP, psykiske lidelser mv). På tross av den ulikheten dette representerte og gav seg konkrete utslag i, var det i gruppa en generell toleranse i forhold til dette, og dette ble ikke viet noen spesiell oppmerksomhet. Spesielt i gjennomføringen av aktivitetene var det eksempler på støtte, ivaretagelse og at ungdommene veiledet hverandre. Dette i tillegg til at vi alltid hadde instruktører til stede.

En av guttene møtte to ganger våren 2008 og har ellers uteblitt. Dette har vært tatt opp og drøftet med han underveis, og han har gitt uttrykk for at det å delta i gruppa har kollidert med andre viktige gjøremål han har måttet prioritere. Vi har sendt han innkalling til hvert møte. Vi har underveis gitt han tilbud om å trekke seg, men han har samtidig gitt uttrykk for at han ønsket å bli invitert hver gang. Først helt på slutten gav han melding om at han ikke så det hensiktsmessig å fortsette. En slik ambivalens tror vi har sammenheng med den sårbarhet i forhold til tilhørighet og annerledeshet som vi har beskrevet innledningsvis. Vi hadde nok forventet slik ambivalens også hos andre, men vi opplevde tvert imot økt samhold i gruppa etter hvert.

Ved oppstart etter sommerferien valgte vi å kontakte hver enkelt og minne de på oppstart og videre aktivitet. Dette gjorde vi enten ved SMS-melding – eller for de som vi vurderte for mest utsatt – ved en telefonsamtale. 7 ungdommer møtte etter sommerferien (alle unntatt den ene gutten, jfr. ovenfor) og fortsatte til prosjektet sluttet. Den ene jenta som hadde uteblitt to ganger før sommerferien svarte på direkte spørsmål på første samlingen etter sommerferien at "jeg hadde tenkt å slutte, men det var bare fordi jeg hadde glemt hvor artig det var".

Med et sprik i alder på fra 16 til 21 år, er det vanskelig å forutse hvordan den enkelte opplever at akkurat dette emnet angår meg. Det ble tydelig at temaer som bolig, arbeid og individuell plan engasjerte noen og ikke andre. De temaer som viste best og mest jevnt engasjement var det som handlet om venner, kjæresten og seksualitet. For et par av ungdommene var det likevel tydelig at dette ble litt utfordrende og personlig. Det ble et visst behov for å dempe deres reaksjoner i den grad det virket forstyrrende inn på de andre.

Når det gjaldt aktiviteter, var det gjennomgående spenning og nysgjerrighet til å være med og prøve nye ting. Gleden ved deltakelse og mestring var stor, og det var tydelig at oppmerksomhet og oppmuntring fra hverandre betydde mye. For alle kunne vi se spenningen ved å teste ut og utvide egne grenser i forhold til å våge og ta nye utfordringer. For oss som prosjektansvarlige og for instruktørene var dette anledninger til å gi den enkelte tilbakemeldinger – både på det de klarte av

mestring/ferdigheter (selvtillit) og på den enkelte som person (selvfølelse). Dette bidro til økt trygghet hos den enkelte, men også stolthet og økt tro på seg selv.

Utsagn underveis:

Gutt: "Dette er så artig (biljard) at jeg kunne tenke meg å gjøre dette mer".

Jente: "Skulle ønske at de andre så meg nå, for nå er jeg veldig stolt av meg selv".

Gutt: "Visste ikke at jeg kunne dette (biljard)".

Jente: "Jeg er ganske røff. Jeg bare ikke visste av det og ingen andre heller".

Dialog i klatreveggen:

Jente: "Dette kurset har vært så godt for meg. Jeg er så glad for at jeg fikk være med"

Prosjektmedarbeider: "Hvordan godt har det vært?"

Jente: "Jeg får sånn selvtillit og folk ser meg".

Fra prosjektmedarbeider: "Hvordan merker du at de ser deg?"

Jente: "De er så interessert i meg på en ordentlig måte".

AVSLUTTENDE ARBEID

Samarbeid med Artic biljardklubb

I forhold til målsettingene i prosjektet og tydelige tilbakemeldinger fra styringsgruppa, har det vært viktig for oss å få etablert et felles møtepunkt for ungdommene etter at prosjektet er ferdig.

Vi tenkte at dette best kunne la seg ordne gjennom deltakelse i en felles aktivitet, og ut fra at de fleste ønsket å fortsette med biljard, tok vi kontakt med Artic biljardklubb for å se på mulighetene der.

I disse drøftingene deltok utviklingskonsulent Robert Olsvik i Nordland idrettskrets, utviklingskonsulent Jørgen Sandman i Norges Biljardforbund, Kenneth Bendiksen fra Fauske Biljardklubb, Anders Brannfjell fra Artic Biljardklubb Bodø, prosjektmedarbeider og prosjektleder.

Fra biljardklubb og forbund var det en entydig positiv holdning, og vi ble raskt enige om at det vi burde få til var en egen gruppe innenfor biljardklubben der en kunne trene sammen, spille turneringer mv under instruksjon av personer fra lokal biljardklubb. Vi ble enige om å få dette til hver 14. dag i samme lokaler og til samme tidspunkt hvor den øvrige delen av klubben møtes og spiller.

Tilbudet i Artic Biljardklubb, Bodø startet opp 28. oktober og har pågått siden. Siden starten har prosjektmedarbeider og prosjektleder møtt og har hatt følgende rolle:

- Være med å ta imot ungdommene når de kommer
- Minne ungdommene på om treningskveldene (SMS-meldinger)
- Snakke med ungdommene og vise de oppmerksomhet når de ikke spiller
- Ivareta at alle får spille
- Følge med og sikre at samspill og samarbeid mellom ungdommene fungerer

Ved avslutningen av prosjektet arbeides med at vår rolle i biljardgruppa skal overtas av Bodø kommune med stedlig støttekontakt og representant fra Aktiv Hverdag i kommunens oppvekst- og kulturavdeling.

I biljardgruppa har 6 av prosjektets deltakere møtt. I tillegg har det møtt 3 andre ungdommer i samme målgruppe som deltok på aktivitetsleir ved Valnesfjord Helseportssenter i juni 2008 (samarbeid mellom helsesportssenteret, Nordland Idrettskrets, Forum for natur og friluftsliv i Nordland, Nordland barne- og ungdomsråd, Norsk forbund for utviklingshemmede, Avdeling for voksenhabilitering og Lærings- og mestringssenteret ved Nordlandsykehuset Bodø). Disse ønsket et lokalt tilbud om biljard etter nevnte leir.

Samarbeid med Aktiv Hverdag

Aktiv Hverdag er et aktivitetstilbud i regi av Bodø kommune, forankret i kommunens oppvekst- og kulturavdeling. Det er et organiserings- og formidlingsredskap, og skal gi tilpassede tilbud innenfor et vidt spekter av mosjons- og trivselsaktiviteter, hvor det sosiale vektlegges.

Aktiv Hverdag har vært aktivt inne i prosjektet, både med representant i prosjektgruppa, vært instruktører i klatring og har oppfølging i biljardklubben, jfr ovenfor. I tillegg har Aktiv Hverdag som en oppfølging av prosjektet gitt en tilbud i en egen aktivitetsgruppe på ettermiddag mandager for personer med lettere funksjonsnedsettelse. Ingen av deltakeren i prosjektet har foreløpig deltatt i dette.

Samarbeid med Bodø kommune og etter hvert de videregående skoler

Det har vært avholdt flere møter med kommunen i avslutningsfasen. Samarbeidet har hatt følgende temaer:

Stedlig støttekontakt i biljardklubben:

Kommunen har som et resultat av dette engasjert stedlig støttekontakt i biljardklubben som etter hvert sammen med representant fra Aktiv Hverdag overtar de funksjoner vi som prosjektleder/prosjektmedarbeider har hatt, jfr ovenfor.

Deltakelse i individuelle samtaler:

Som en avslutning av prosjektet er det gjennomført individuelle samtaler med hver enkelt deltaker sammen med pårørende og representant fra kommunen. I dette

samarbeidet har den som har deltatt fra kommunen enten vært kontaktperson ved kommunens Tildelingskontor eller koordinator for individuell plan.

Foruten informasjon og evaluering, har hensikten med disse samtalene vært å se på behovet for oppfølging av den enkelte, både fra kommunen og fra vår avdeling.

Igangsetting av nye ungdomsgrupper – videreføring av arbeidsmodell:

Det er en felles oppfatning at det er behov for å gjennomføre tilsvarende tiltak for flere grupper med ungdommer i kommunen. I disse drøftingene har det vært behov også å trekke med seg de videregående skoler, og det er underveis reist forslag om å ta et felles ansvar for dette med følgende samarbeidsmodell:

- Videregående skoler tar ansvar for gjennomføring av temabolker
- Bodø kommune tar ansvar for gjennomføring av aktiviteter
- Avdeling for voksenhabilitering, NLSH, tar ansvar for å veilede de som har ansvar for gjennomføring og koordinering, og for å gjennomføre temabolker der vi har spesiell kompetanse.

Når det gjelder hvem som skal ha ansvar for *forankring* og *drift* av et slikt tilbud, er det ikke gjort noen klare konklusjoner enda. Det undersøkes for øyeblikket om muligheter for å få til et *oppfølgingsprosjekt* for å prøve ut en slik samarbeidsmodell. En tenker seg her et *formalisert samarbeid på individnivå* i en prosjektgruppe og et *formalisert samarbeid på systemnivå* i en styringsgruppe der flere instanser er med, herunder BUP, NAV m.fl.

Avslutningskurs

Det er gjennomført et 2-dagers kurs med den danske psykologen Tove Svendsen. Kursets tittel var: "Utviklende dialoger – samtale og kommunikasjon med mennesker med utviklingshemming og hjerneskade". Kurset hadde 40 deltakere og var et samarbeid mellom vårt prosjekt og vårt andre utviklingsprosjekt "Kropp, identitet og seksualitet". Foruten deltakelse fra prosjektorganisasjonene (barnehabilitering, voksenhabilitering, NAV-arbeid, NFU, videregående skoler, kommune), ble det gitt mange ekstra plasser til Bodø kommune.

Tilbakemeldingene fra kurset har vært udelt positive.

EVALUERING

Evalueringen er basert på de tilbakemeldinger vi har fått gjennom

- samtaler med hver enkelt deltaker og pårørende
- tilbakemeldinger fra samarbeidsparter og medlemmer av prosjektorganisasjonen
- interne vurderinger og refleksjoner

I forhold til prosjektets tittel

Et relevant og innledende spørsmål er hvordan vi i prosjektet har knyttet arbeidet opp mot den problemforståelse som er skissert i prosjektbeskrivelsen og utformet i prosjektets tittel "Identitet, sjølråderett og tilhørighet". Begrepene henger nøye sammen siden både selvbestemmelse og tilhørighet har stor betydning for utviklingen av identitet. Vi vil kort oppsummere dette slik:

Identitetsskapende tiltak:

Vi har lagt til rette for relasjoner som har gjort at den enkelte har fått muligheten til å oppleve

- Å gi verdifulle bidrag (at jeg betyr noe for andre - bli sett og hørt)
- Å få anerkjennelse (få gode tilbakemeldinger fra andre)
- At andre betyr noe for meg

Vi har bidratt til å skape nettverk og fellesskap ("vi er flere i samme situasjon", "vi er ungdomsgruppa") og laget rom for den enkelte til å ha en aktiv rolle i forhold til andre. Vi har lagt til rette for felles opplevelser og erfaringer og ikke minst mestring i aktiviteter og utvidelse av egne opplevelser i forhold til hva en kan klare å våge, ha glede av og ha ferdigheter til. Utsagn fra ungdommene selv og de observasjoner vi har gjort underveis, viser at vi har klart å gi noen bidrag til å bli sett - både som den man er, men også som den man vil være. Et viktig element i dette har vært å gi den enkelte nye perspektiver på egne muligheter.

Et viktig siktemål har vært å skape rom for medlemskap og tilhørighet i andre og nye fritidstilbud.

Arbeid med selvbestemmelse:

I forhold til dette har vi gjennomført følgende:

- Fra starten av har ungdommene selv vært med å planlegge innholdet i prosjektet med hensyn til temaer og aktiviteter. For oss har det vært viktig å følge dette opp. Når det gjelder temaer har vi måttet gi innspill og forslag. Dette har ikke vært nødvendig når det gjelder aktiviteter.
- Vi har hatt selvbestemmelse som eget tema og knyttet dette opp mot det å være myndig og bli voksen. Det er blitt lagt vekt på å få fram hver enkelt sin forståelse av hva selvbestemmelse betyr for egen situasjon, få fram eksempler mv. Noen har gitt uttrykk for at de synes det er vanskelig å få lov av andre til å bestemme ting selv.
- Vi har valgt å fokusere på det å sette egne grenser. Spesielt i forhold til tema om kropp og seksualitet.
- Vi har prøvd å legge fokus på selvbestemmelse i små, konkrete situasjoner ("hva mener du"-spørsmål).

Arbeid med tilhørighet:

Tilhørighet henger nøye sammen med opplevelse av identitet og har konkret vært knyttet til

- Å være deltaker i en gruppe som har noe felles (bli kjent med andre i samme situasjon).
- Å få muligheten til å bli invitert inn i lag, foreninger mv.
- Å bli medlem i Artic Biljardklubb – et felles møtepunkt der en treffer andre.

I forhold til prosjektets målsettinger

Prosjektets målsettinger er skissert innledningsvis og er relatert både til avdelingen og til prosjektets deltakere.

Når det gjelder avdelingen, er erfaringen den at dette er en arbeidsmodell/metode som gir deltakerne et tilbud som både er identitetsskapende og utviklende. Tilbudet vil være et viktig supplement til de tilbud avdelingen ellers har i forhold til individuell oppfølging. Et slikt gruppetilbud forutsetter et nært samarbeid med skole og kommune og til en viss grad også NAV og pårørende. Avdelingen vil ut ifra de erfaringer vi nå har

- kunne samle brukere vi har i et tilbud som gruppe
- delta direkte og indirekte i gruppetilbud forankret i kommune eller skole
- være med å utvikle gruppetilbud i andre kommuner

Når det gjelder ungdommene/deltakerne, vil vi oppsummere følgende:

- Ungdommene har vært med i å utforme innholdet i prosjektet
- Vi opplever at den enkelte har utviklet seg og blitt tryggere. Hos noen har dette blitt spesielt tydelig. Dette kan neppe tilskrives prosjektet alene da det skjer andre oppfølgingstiltak rundt enkelte, men prosjektet kan nok sies å ha vært et viktig bidrag i dette.
- Det er skapt arenaer for aktivitet, deltakelse og tilhørighet.
- Alle har fått tilbud om å bli med i et aktivetsmiljø i løpet av prosjektet (biljardklubben og Aktiv Hverdag). Bare en har så langt valgt å ikke ta imot noe av dette.
- Det er skapt en møteplass med andre ungdommer i den forstand at treningene i biljardklubben skjer samtidig og parallelt med det som skjer i den øvrige delen av Artic biljardklubb. Så langt er det lite samhandling med andre ungdommer bortsett fra de som er med som instruktører. Det er imidlertid også med ungdommer som deltar som støttekontakter, og disse deltar i trening, spilling og sosialt samspill på lik linje med "våre" ungdommer og bidrar til å utvikle dette som et ungdomsmiljø.
- Når det gjelder bedring av psykisk helse og forebygging av sykehusinnleggelse er tidsaspekt og materialet for lite til å kunne trekke

noen konklusjoner om dette. Vi vil likevel anta at et slikt tilbud har i seg viktige forebyggende elementer.

I forhold til tilbakemeldinger fra deltakere og pårørende

De tilbakemeldinger vi har fått fra deltakere og pårørende kan kort oppsummeres slik:

- Organisering og innhold i tilbudet har vært motiverende for deltakelse. Dette har bla gitt seg utslag i lite fravær. Et viktig forhold her er nok også samarbeidet med skolene som har definert dette som en del av sitt skoleopplegg og gitt mulighet for å møtes i skoletiden.
- Ungdommene synes det har vært nyttig og morsomt å være med. De har fått nyttig informasjon om områder flere ønsker å gå videre med.
- Alle gir uttrykk for at de synes det er synd at prosjektet er slutt og gir uttrykk for at de gjerne hadde ønsket å fortsette.

Ramme og organisering

Prosjektledelse:

Erfaringen er at det har vært helt nødvendig med 2 ansatte i prosjektet som både har klinisk kunnskap og erfaring og kompetanse i prosjektarbeid. Det er en krevende oppgave å håndtere et slikt tilbud både i forhold til planlegging og gjennomføring, og samtidig administrere en prosjektorganisasjon med prosjektgruppe, styringsgruppe og referansegruppe. I tillegg kommer rapportering og regnskap. Ressursmessig har 50 % stilling for prosjektleder vært nødvendig. Prosjektmedarbeider har deltatt i en noe mindre stillingsandel enn forutsatt, og dette har vært regulert inn etter behov.

De dagene vi har hatt ungdommene samlet har vært helt nødvendig å være 2 ansatte for å kunne observere, ivareta gruppedynamikk, samspill og ikke minst ivareta den ene som hadde spesielle behov for pauser og skjerming. Det har vært viktig å være 2 for å kunne fordele roller, drøftinger av opplegg og erfaringer både i forkant og etterkant av kursdagene. Vi tror også det har vært viktig at vi har vært en av hvert kjønn for å kunne ivareta spesiell behov som oppstod underveis. På enkelte dager har den ene av oss prosjektansvarlige hatt ansvar for dagens tema. Den andre har da måttet ha spesielt fokus på gruppedynamikk, sørge for rom til hver enkelt (påse at alle kommer til ordet og blir lyttet til) og i tillegg ivareta enkelte med behov for spesiell oppfølging. Dette har vært lettere å ivareta de gangene vi var to om dette og der vi da hadde temaansvarlige utenfra.

Utvelgelse av deltakere:

Vi inviterte kommune og de videregående skoler til å melde opp kandidater med lett psykisk utviklingshemming. I prosessen videre valgte vi å endre dette begrepet til "ungdom med generelle lærevansker" siden vi av erfaring har sett at begrepet

“utviklingshemming” virker stigmatiserende for nettopp de ungdommer vi ønsket å nå og dermed ville virke ekskluderende.

Det viste seg snart at 2 av ungdommene som ble meldt opp og fikk plass hadde et lavere funksjonsnivå enn forutsatt. I ettertid har det vist seg at disse funksjonsmessig har blitt overvurdert. Den ene viste seg å ha og den andre har etter hvert fått diagnosen moderat psykisk utviklingshemming. På denne bakgrunn kan en si at vi dels fikk feil informasjon, dels sjekket dette for dårlig ut og tok den endelige beslutning om plass i gruppa på et sviktende grunnlag. Det hadde vært en fordel om vi hadde hatt en bedre kontroll med dette. Selv om disse, og spesielt den ene, fungerte en del annerledes enn de andre, mente vi det ville være feil å ta de ut av gruppa. Vi valgte derfor å fortsette med de tilpasninger som vi da så ble nødvendig.

Det er store faglige utfordringer med en arbeidsform der en både skal ivareta individuelle behov og behovet i en samlet gruppe. Disse utfordringene blir større jo større forskjellene blir mellom de som deltar i gruppen. Det vil i mer eller mindre grad alltid være et behov for individuell oppfølging og tilrettelegging underveis i en slik gruppeprosess. Hadde utfordringene og forskjellene blitt enda større i prosjektet, ville vi enten måtte sette inn mer ressurser eller endre prosjektet gjennom å etablere to grupper i stede for en. I begge tilfeller måtte en da ha endret rammene for prosjektet underveis.

Gruppestørrelse og gruppesammensetting:

Gruppeprosessen er beskrevet ovenfor. I utgangspunktet er erfaringen den at en gruppestørrelse på 8 og 7 personer som vi gjennomgående har hatt, er en maksimal størrelse i forhold til både å kunne ivareta forholdet til samlet gruppe og individuelle behov. Opplegget hadde blitt vanskelig å gjennomføre med flere som hadde uttalte individuelle behov som måtte ivaretas. Ved en mindre gruppe på 6 personer ville det nok være rom for ytterligere oppmerksomhet og oppfølging av hver enkelt i gruppen.

Det er vanskelig på forhånd å vite hvordan flere ungdommer med ulike diagnoser vil fungere sammen på tross av et felles utgangspunkt som handler om generelle lærevansker. Det blir store sprik både i modenhet og funksjonsnivå mellom personer som fungerer opp mot nedre del av normalområdet og personer som viser seg å ha en moderat utviklingshemming, jfr ovenfor.

Problemer med samvær med noen som blir opplevd å være helt annerledes enn hvordan en oppfatter seg selv, ble for vanskelig for en. Når dette ikke ble spesielt forstyrrende for andre, har det nok noe med at mange har lang trening og erfaring med å være sammen med andre som er annerledes og et gryende aksept og godtakelse av egen annerledeshet. Vi har tanker om at for noen kan det også oppleves som positivt og befriende å være i en sammenheng hvor en på noen områder fungerer bedre enn de andre. Dette på bakgrunn av at en i andre sammenhenger til stadighet får bekreftet å ikke strekke til og oppleve gjentakende nederlag.

Vi tenker oss videre at store forskjeller mellom deltakerne fordrer mindre grupper. Når det gjelder aldersmessige forskjeller, så vi også tilsvarende forskjeller i interesser for temaer. For de jentene som deltok ville det nok også vært gunstig med flere jenter i gruppen når det gjelder muligheter for fellesskap og vennskap.

Tid og frekvens:

Vi gjennomførte tiltaket fra april til desember. Med en sommerferie innimellom var det forventet noen startvansker da vi startet på til høsten. Det var derfor nødvendig å aktivt kontakte hver enkelt før vi startet opp og minne om det vi skulle gjøre. Noen hadde da foretatt en overgang til å begynne i jobb etter endt skolegang og var usikre på om de kunne delta videre. Vi avklarte imidlertid dette både med NAV-arbeid og arbeidsgivere slik at dette gikk greitt. For å få en bedre kontinuitet i arbeidet tror vi likevel at det for nye grupper vil være en fordel å følge skoleåret slik at gjennomføringen skjer fra høst til sommerferie.

Vi valgte å samle ungdommene en dag hver 14. dag med noen unntak der det ble litt lengre tid imellom samlingene. Vi tror at dette er et passe tidsintervall, men det setter også store krav til planlegging. De prosjektansvarlige må da ligge godt i forkant med planlegging og nødvendige avtaler. Vi prøvde i utgangspunktet å ha en fast dag å møtes på. Så viste det seg at dette ble vanskelig fordi det kolliderte med skoleopplegg som var viktige for noen. Vi måtte derfor i samarbeid med skolene legge en plan for rullering av dager. Dette medførte at vi hele tiden måtte minne deltakerne om når vi skulle møtes og hva innholdet skulle være ved å sende ut skriftlig innkalling til alle hver gang. Vi har fått tilbakemeldinger fra pårørende om at dette var bra, og at det var litt stas for ungdommene å få slike brev.

Lengden på de dagene vi møttes og oppdelingen av dagen slik den er redegjort for ovenfor vurderes som passe vekslende og god.

For spesielt en deltaker ble temabolkene for lange og vanskelig å konsentrere seg om. For de andre så dette ut til å gå greitt. For oss som prosjektansvarlige handlet dette mye om i hvor stor grad en klarer å skape engasjement og dialog.

Å bruke så vidt lang tid på å spise sammen syntes alle var veldig bra. Dette gav anledning til litt annen type samhandling med å prate sammen om løst og fast, hjelpe til og hjelpe hverandre. Flere brukte anledningen til å fortelle litt mer om seg selv, opplevelser mv.

3 timer til aktivitet var stort sett nødvendig – også fordi vi måtte organisere transport til og fra der vi skulle være. Motoriske ferdigheter var ulik, slik at enkelte trengte noe mer tid til øve seg enn andre.

Proessen med å velge ut aktuelle deltakere tok forholdsvis mye tid da vi måtte ha flere drøftingsrunder både med skole, kommunen og internt i teamet her hos oss. Det oppstod dermed et visst tidspress på å komme i gang. Vi fikk derfor ikke tid til møter med hver enkelt i forkant for å bli bedre kjent. I ettertid tror vi det hadde vært en

fordel både for deltakerne og oss som prosjektansvarlige at vi hadde fått et møte med hver enkelt og pårørende før vi startet.

Innhold:

De temaer vi har vært igjennom har alle vært viktige, men opplevelsen av relevans varierer fra person til person. Pårørende gir tilbakemeldinger om at selv om bolig ikke oppleves helt relevant for en på 16 år, så er det viktig å få litt informasjon som kan sette i gang en tankeprosess. Det har også vært vår tanke, og trolig vil flere etter hvert nå være i gang og være aktiv deltaker i arbeidet rundt egen individuell plan. Som nevnt ovenfor var temaer som venner, kjærester og seksualitet mest relevant for alle og noen mente de hadde mest nytte av det.

I de individuelle samtalene snakket vi også litt om det vi ikke hadde fått plass til av temaer og nevnte her eksempler som

- Konfliktåndtering
- Bruk av internett (lage et mini-LAHN)
- Rus

Mange mente dette hadde vært viktig å få snakket mer om og bruke mer tid på.

Vi mener at de tilbud vi har hatt når det gjelder aktivitet, har vært en viktig motivasjonsfaktor for deltakelsen. De sitater og utsagn ovenfor sier også noe om det. Dette har vært opplevd som spennende, mange har utvidet sin egen opplevelse av hva de får til. Det har vært engasjement, humor, mestring, konkurranse og gjensidig støtte og oppmuntring. Dette har også gitt den mest konkrete næring til å fortelle om egne opplevelser til andre. Sånn sett mener vi å ha fått til en god vekslings mellom det å være sammen og det å gjøre ting sammen.

I tillegg til aktivitet tror vi det har betydd mye for motivasjonen til å være med at ungdommene har fått være med å utforme innholdet i prosjektet. Ved dette har de vært med å lagt premissene for et innhold som angår deres situasjon og deres interesser. Vi mener det er viktig at ungdom får anledninger og muligheter til å påvirke sin egen situasjon og få erfaringer fra å bli tatt på alvor. Mange har et bevisst forhold til hva de vil. Erfaringen fra prosjektet er også at når en åpner for aktiv medvirkning, så er ungdom også åpen for innspill og forslag – både fra hverandre og fra oss som voksenpersoner.

Samarbeidet med eksterne instanser:

For å gjennomføre det vi har gjort, har vi brukt egne faglige resurser, og vi har gjort aktiv bruk av det nettverk som vi har i Habiliteringsteamet for voksne.

Kort oppsummert må vi si at vi har blitt møtt med positiv velvilje fra alle vi har henvendt oss til. Når det gjelder de som representerer offentlig tjenester, har en fra Husbanken vært med og snakket om bolig og NAV-arbeid har vært og snakket om både arbeid og attføring. Kommunen har stilt til mange drøftingsmøter, har vært

med å gjennomføre mange aktiviteter og har også vært inne på instruktørsiden og vært aktivt med både i forberedende og avsluttende arbeid. Dette i tillegg til deltakelse i prosjektorganisasjonen. Skolene har vært med både i forberedende arbeid, vært med i motivasjonsarbeid, har godkjent opplegget som en del av skoletilbudet og har også vært med i prosjektorganisasjonen. Brukerorganisasjonen Norsk Forbund for Utviklingshemmede har deltatt med sin kunnskap og interesse i prosjektorganisasjonen. De frivillige organisasjonene (jfr s 9) har vært svært imøtekommende og hjulpet til med lokaler, instruktører og materiell for at vi skulle kunne gjennomføre de aktivitetene vi ønsket. NAV-arbeid har ellers deltatt både i forberedende møter, i styringsgruppa og på avslutningskurs.

Samlet sett kan vi oppsummere at alle våre samarbeidsparter har stilt opp for prosjektet og brukt relativt mye ressurser for å bidra til en vellykket gjennomføring.

Forholdet til "KIS"-prosjektet:

Prosjektmedarbeider Heidi K Lappegård er prosjektleder for vårt andre utviklingsprosjekt "Kropp, identitet og seksualitet", nevnt innledningsvis. Gjennom dette prosjektet er det avholdt mange kurs for ungdom på dette temaet, hvor også noen av våre ungdommer har vært med. Prosjektet, forkortet "KIS", har utarbeidet et undervisningsmateriale som vi med stort hell har tatt i bruk i vårt "IST"-prosjekt på områdene "venner og kjærester" og "seksualitet". Materialet består av tegninger, bilder, historier og videoklipp. Dette innholdet og måten prosjektleder Heidi K Lappegård og prosjektmedarbeider Hege Nilsen formidlet temaene på, førte til et positivt engasjement og en deltakelse som gjorde det nødvendig å bruke mer tid på dette enn planlagt. 2 av ungdommene har også bedt om å få et individuelt oppfølgingstilbud på tema "seksualitet" i etterkant.

FORMIDLING

Vi tar sikte på å formidle den foreliggende prosjektrapport i løpet av april- mai til

- Sosial- og helsedirektoratet
- Referansegruppa
- Kommunene og videregående skoler i Salten

Rapporten vil videre bli formidlet til habiliteringstjenesten i Helse Nord på regional fagkonferanse i juni.

BUDSJETT OG REGNSKAP

Opprinnelig budsjett var på kr 535.366,-. Dette lå til grunn for søknaden om økonomisk støtte til Sosial- og helsedirektoratet. Direktoratet har støttet prosjektet

med i alt kr 380.000,-. Avdeling for voksenhabilitering har som forutsatt stilt med en egenandel på ca kr 150.000,- slik:

Til skudd fra egen budsjettpost "Mobile innsatsmidler"	:	kr 107.004,21
Fra eget driftsbudsjett	:	kr 1.024,65
Estimert lønn for prosjektleder november, desember 2007	:	kr 22.000,00
Beregnet administrative utgifter	:	<u>kr 20.000,00</u>
Samlet egenandel som forutsatt	:	<u>kr 150.028,86</u>

Regnskap er vedlagt rapporten (vedlegg 2).

AVSLUTTENDE KOMMENTARER

Det har underveis vært reist noen spørsmål om hvem det er sitt ansvar å utvikle og drive et slikt tilbud som prosjektet omfatter. Sett fra spesialisthelsetjenestens side har vi et utviklingsansvar for å kunne tilby de som blir henvist til oss best mulig tjenester. Vi har også et ansvar for å drive forebyggende helsearbeid. Prosjektet har etter vår vurdering et klart forebyggende innhold i forhold til en målgruppe som i mange henseender er i en risikosituasjon for

- psykiske lidelser
- kriminalitet
- rus
- sosial mistilpassing for øvrig

Prosjektet er et godt eksempel på nødvendigheten av et samarbeid mellom flere instanser som hver på sin side har et ansvar overfor de samme ungdommene:

- videregående skole
- kommune
- NAV
- spesialisthelsetjeneste

Det er etter vår vurdering helt avgjørende for å gi gode tilbud til de ungdommene det gjelder, at de ulike instanser – i stede for å fraskrive seg ansvar – tar et felles ansvar i et forpliktende samarbeid. Dette arbeidet må imidlertid ha en forankring, og vi mener arbeidet må forankres på det nivå som har det kontinuerlige oppfølgingsansvar over tid – dvs. i kommunen.

Vi vil til slutt rette en takk til alle de som har bidratt i forberedelsene, gjennomføringen og etterarbeidet til prosjektet. Vi vil rette en spesiell takk til Sosial- og helsedirektoratet for interesse og økonomisk støtte.

Bodø 2. april 2009

Willy J Johansen
prosjektleder

Referanser:

- Kristiansen, Kristjana: Normalisering og verdsetting av sosial rolle, Kommuneforlaget 1993
Fyrand, Live: Sosialt nettverk, Teori og praksis, Tano 1994
Vetlesen, Arne Johan og Nortvedt, Per: Følelser og moral, Ad Notam Gyldendal 1994
Nilsson, Britta og Lühr Ellen (red.): Ungdomstid, funksjonshemming, løsrivelse, Kommuneforlaget 1998
Ellingsen, Jacobsen og Nicolaysen, Sett og forstått, Gyldendal 2002
Solvang, Per: Annerledes, Aschehoug 2002
Drabløs, Johannes: Cafè, Ein studie som tek føre seg det personlege sosiale nettverket og den sosiale situasjonen til nokre utviklingshemma som har skapt sin eigen møteplass, Hovedfagsoppgave i spesialpedagogikk 2003
Selbo, Bollingmo og Ellingsen: Selvbestemmelse for tjenstenyttere, Stiftelsen SOR, Gyldendal 2005
Schanke, Anne-Kristine, Vi – De andre og Oss. Forlaget Aldring og Helse 2005
Stiftelsen SOR: Prosjekt selvbestemmelse, Nettside.
Breivik, Jan-Kåre: Døvt identitet i endring, Universitetsforlaget 2007

Svendsen, Tove: - Betydningen af Selvbestemmelse for udvikling af selv og idenitet –
udviklingens betydning for selvbestemmelse, artikel
- Udviklende dialoger, artikel i PsykologNyt Nr 4, 2004
Myrbakk, Even: A Study of Behavior Problems and Psychiatric Disorders among People with
Intellectual Disability, Faculty of Social Sciences, University of Oslo 2008

Vedlegg 1

TIDSAKSE FOR GJENNOMFØRING AV IST- PROSJEKT

- 03.10.2007: Søknad om prosjektmidler innvilges
- Oktober/november 2007:
 - Møter med Bodø kommune, NAV-arbeid, Bodø videregående skole og NFU vedr deltakelse i prosjektet
 - Interne avklaringer vedr prosjektledelse og ressursbruk
 - Prosjektleder frigjøres for 50 % stilling
- 01.01.2008: Prosjektmedarbeider begynner i 40 % stilling
- Januar 2008: Prosjektorganisasjonen etableres med møter i styringsgruppe og prosjektgruppe
- 15. januar 2008: Startkurs vedr "Identitet"
- Januar/februar 2008: Møter med Bodø kommune, Bodø videregående skole, Bodin videregående skole vedr kandidater til deltakelse i prosjektet.
- 3. mars 2008: Foreldremøte i samarbeid med skolene
- 1. april 2008: Informasjonsmøte med aktuelle ungdommer. Påmelding.
- 8. april 2008: 1. samling med ungdommene (planlegging og bowling)
- 21. april 2008: 2. samling (presentasjoner og biljard)
- 8. mai 2008: 3. samling (om egen bolig og klatring, fotball)
- 23. mai 2008: 4. samling (myndighet, selvbestemmelse og ATV-kjøring)
- 4. juni 2008: 5. samling (deltakelse, evaluering og kanotur/grilling)
- 28. august 2008: Møte med Norges biljardforbund, Atic biljardklubb og Nordland idrettskrets
- 2. september 2008: 6. samling (individuell plan og freesbe-golf)
- 16. september 2008: 7. samling (om arbeid og RCL-kjøring)

- 18. september 2008: Møte i referansegruppa
- 13. oktober 2008: 8. samling (om venner og kjærester og bueskyting)
- 27. oktober 2008: 9. samling (om venner og kjærester og innebandy)
- 28. oktober 2008: Tilbudet i Artic biljardklubb starter
- 6. november 2008: 10. samling (seksualitet og teppecurling, boccia)
- 19. november 2008: 11. samling (seksualitet, eksponering på nett mv og bordtennis)
- 3. desember 2008: 12. samling (avslutningstur med vinteraktiviteter)
- Desember, januar, februar 2009: Individuelle samtaler med hver enkelt deltaker, pårørende og repr fra Bodø kommune.
- Desember, januar, februar, mars 2009: Oppfølgingsmøter med Bodø kommune, videregående skoler vedr videreføring og evt oppfølgingsprosjekt.
- 11. og 12. februar 2009: Avslutningsseminar med psykolog Tove Svendsen
- Februar, mars 2009: Rapportskriving, regnskapsavslutning
- Februar, mars 2009: Kommunen overtar ansvaret vårt i biljardklubben
- April, mai 2009: Rapportpresentasjoner for:
 - Sosial- og helsedirektoratet
 - Referansegruppa
 - Kommuner og videregående skoler i Salten

Vedlegg 2: Regnskap

PROSJEKTRAPPORT 01.01.2008-28.02.2009

Prosjekt: IDENTITET, SJØLRÅDERETT OG TILHØRIGHET	K-sted 5207
Prosjektleder: Willy J Johansen	

	Beløp
INNETEKTER	
Sosial og helse direktoratet	380 000,00
SUM inntekter	380 000,00
FORBRUK :	
Lønnskostnader	405 924,90
Andre driftskostnader	82 103,96
SUM forbruk pr 28.02.2009	488 028,86
Overforbruket dekkes av Nordlandssykehuset	
Mobile innsatsmidler	107 004,21
SSKV budsjettet	1 024,65
Ubrukte midler pr 01.03.2009	0,00

I tillegg kommer lønn til prosjektleder i oppstartsperioden november-desember 2007 (estimat ca 22 000) og "overhead": administrative utgifter, kontor leie, strøm og lignende. Dekkes av NLSH.

Dato	Attestasjon		 Nordlandssykehuset HF Plan og analyse 8092 BODØ
03.04.2009			

Regnskapsoversikt 01.01.2008-28.02.2009

Art	Art (Tekst)	Beløp
5001	Fast lønn (midlertidige arbeidsavtaler)	322 879,81
5044	Andre avtalefestede faste tillegg	2 297,33
5115	Overtid pga økt aktivitet	874,04
5119	Annen overtid	-552,83
5281	Kollektiv ulykke/gruppeliv fra lønssystem	330,97
5390	Annen oppgpl. og agapl. godtgjørelse - Lønssystem	1 000,00
5400	Arbeidsgiveravgift - lønn	26 865,02
5408	Arbeidsgiveravgift av pensjon	2 854,17
5410	Kollektiv pensjon KLP	49 376,39
2	SUM LØNNKOSTNADER	405 924,90
5600	Kurs, seminarer, kongresser og lignende	6 719,38
5680	Kurs- og undervisningsmateriell	271,00
6390	Annen kostnad lokaler	705,00
6720	Konsulenttjenester fra firma	8 000,00
6721	Konsulenthonorar	1 300,00
6860	Servering v/møter	7 039,03
6890	Annen kontorkostnad	1 387,50
7100	KM - godtgjørelse	2 490,25
7140	Reisekostnad, ikke oppg.pl - tjenestereise/kurs	2 654,80
7149	Reisekostnader utenom reiseregnsyst	47 247,00
7150	Oppgavepliktig diett - tjenestereise/kurs	1 220,00
7410	Gaver eksterne	386,00
7760	Velferd for pasienter	2 684,00
7797	Andre kostnader	0,00
3	SUM ANDRE KOSTNADER	82 103,96
	Sum 5207 "Identitet, sjølråderett og tilhørighet"	488 028,86

